

מראה מקומות- עניני הלכה

חגיגה יב

נסדר ע"י אשר יעקב מילמן

לעין ברוך בעדוויי ובריה גרוס ע"ה
by Mr. & Mrs. Duvy Gross

www.dafaweek.org

507-DAF-WEEK

info@dafaweek.org

דף יב.-יב:

סוגיא א' בענין באיזה רוח לישן

סוגיא ב' בענין אם תפילת ערבית רשות

סוגיא א'

• רש"י הסביר שאדם ישן בראשו למזרח ורגליו למטה. ובשו"ע הבוא דין זה. אכן בהש"ך שם הסביר דברי השו"ע עפ"י רש"י בברכות שכוונת הדין הוא שראש המטה יהא למזרח וסוף המטה למערב וזה לכ' שלא כרש"י שלנו. ועיין בהמחצה"ש שהסביר הש"ך.

• ועיין בעטרת זקנים שאין דין זה משנתה אפילו אם דר בא"י. ובטעם מגדים הביא שדין זה רק בשינה ממש ובזה תירץ קו' הא"ר עפ"י גמ' שלנו וממילא דברי רש"י אינן סותרים.

• ובשכה"ג הביא שמחמת ספיקא זו שאין יודעים איזה רוח מקילין עולם אכן במשנ"ב הובא שנוח יותר כדעת השו"ע. ולענין אם מקפידים בזה"ז ע' בעמק הלכה.

- רש"י חגיגה יב. ד"ה מסוף
- שו"ע או"ח סי' ג' סע' ו'
- מג"א שם אות ז'
- מחצית השקל שם ס"ק ז'
- עטרת זקנים שם אות ג'
- שולחן ערוך טעם מגדים שם אות ד'
- שיירי כנה"ג שם אות ד'
- משנ"ב שם ס"ק יא'
- עמק הלכה ח"ב סו"ס יב'

רש"י

גזרה ולצסוף שפל: מסוף העולם
ועד סופו. כשהיה שוכב היה ראשו
למזרח ורגליו למערב^(ה): תהו ובהו.

ז. נרכות ה' [ע"פ] לפי פירוש המוספות נ"ה כ"ל: ז. בית יוסף נ"ה ונראה לדעת הרמב"ם צפרק ו' מהלכות [בית ה] נמירה [הלכה ט:]

דאמאי כתב הטור סתם בין מורה למעבר אסור, דזה אינו אלא בארץ שהיא במורה של ארץ ישראל כמו צבל, או בארץ שהיא במעבר של ארץ ישראל, כמו אלו הארצות, על כן אסור בין מורה למעבר, אצל בארץ שהיא בדרום של ארץ ישראל כמו יהודה, או בצפונה כמו גליל הו' איפכא, דבין מורה למעבר מותר, ובין אסור לדרום אסור, כמו שאמר הח"ק, דהא ר"ע לא פליג אלא אסור לארץ, ומיך דאין הכי נמי דלר"ע אין

בין מורה למעבר. דפירש"י [נרכות ה, ז ד"ה פסוק] (רק*) ימין שהיא ראשה ומרגלומיה זה לצפון וזה לדרום, וכן כתוב סוף סימן ר"מ. ובמ"ע [ש"מ הרמ"ע מפאנו] סימן ג' פסק כמו שכתב הוהר פ"ט שם במדבר [ק"מ, ז] שהיא ראשה ומרגלומיה זה למורה וזה למעבר ומהא מטה בין צפון לדרום, וכתב שהיא [הראש למעבר, והטעם ע"פ סוד עיני סס: וכתב הלבוש [סעיף ו] אע"ג דישן במקום

הכי נמי דאין אסור אלא בין מורה למעבר, לפי שהשכינה במעבר כדאיחא בירושלמי [נרכות פ"ט ה"ה] ט"ז, אצל בין צפון לדרום מותר בכל מקום, והו' מני למעבר איכא בנייהו זה, אלא דעביד חדא מטרתי. ולעניות דעמי נראה דדברי הטור מוכרחים. דהאי במאי דפליגי חכמים אחרונים עם הח"ק צברייתא ראשונה לענין הנלדדים דיהודה ואסר להו הח"ק ומורה ומעבר דוקא אסור, ומהי טעמא שרי בצפון ודרום ביהודה, מאי שנא מהנהו נדדין, דהא אינהו נמי לאו נגד ירושלים נינהו והוא הדין בצפון ודרום יש עכ"פ חלק נגד ירושלים, אלא על כרחך דבאומה ארץ כיון דאין ארץ רבה שלא כנגד ירושלים אלא נדדין לחוד, על כן הנלדדים נגריים אחר הרוב, משא"כ בצפון ודרום הדמיעוט הוא נגד ירושלים ואם כן אס נימא דר"ע סבירא ליה בחוץ לארץ אסור גם כן משום נגד ירושלים, חקשה לך הא חוץ לארץ הוא רוב העולם שלא כנגד ירושלים, הן ממורה למעבר הן מצפון לדרום, ואמאי נאסר שם מורה ומעבר טפי מנחש ודרום. וואין להקשות אס כן בגליל אמאי נאסר לח"ק צפון ודרום טפי ממורה ומעבר, דשם יש לומר דכל זד דרום של גליל הוא ארץ ישראל, שהרי הגליל הוא בצפון על כן אסור מצפון לדרום משום כבוד כל ארץ ישראל, אצל זהא דלעיל קשה אליבא דר"ע, אלא על כרחך דלאו טעמא הוא משום ירושלים, אלא משום כבוד השכינה שהיא במעברו של עולם, ומשום הכי בכל חוץ לארץ שזה דאין אסור רק בין מורה למעבר, וא"כ לא קשיא אמאי לא עביד איכא בנייהו לענין צפון ודרום דמותר לר"ע, דהיא היא והאי הוא באמת הנפקא מינה בנייהו, וזה תלוי במה שר"ע אסר בחוץ לארץ וזה הורה לנו שאין אסור רק משום שכינה, והיינו בין מורה למעבר דוקא בכל העולם. ונראה לי שזוה חיונו המוספות שם [ד"ה רבי עקיבא] שכתבו רבי עקיבא אסר בכל מקום מורה אחריו ופינו למעבר, ומסקינן אפילו בחוץ לארץ עכ"ל. דקשה מאי קמ"ל אפילו בחוץ לארץ, הא כהדיא אמרינן לה בגמרא אחר מילתא דר"ע ומאי

מסקנא שייך כהן, ולפי מה שכתבתי אחי שפיר דפירוש דר"ע תלוי במסקנא במה שאסר בחוץ לארץ, והיינו כמו שכתבתי: (ד) אפילו בשאין אשתו עמו. זה למד מדברי רמב"ם [בית הנמירה ז, ט, ו] וב"ב [ד"ה ונראה] בשם המוספות [נרכות ה, ז ד"ה ג] מן משמע אפילו באשתו עמו שרי בלא תשמיש י"ב, שכן כתבו, שהשכינה שרייה בין מורה למעבר, והיה הדבר נגאי לשכב עם אשתו מפני התשמיש עכ"ל. וקשה לי אמאי [ה] לא הזכיר הטור אסור שניה עם אשתו בין מורה למעבר כמו שכתב הרמב"ם. מו מנינו צפ"ק דנרכות ה, ז אצל בנימין אחר כל ימי הייתי מנטער שחאה מטחי נסונה בין צפון לדרום דמשמע מנינו צעלמא היא מן המובחר ולא אסור, וכבר הרגיש בזה צ"י [סוף ד"ה וכושיצ], ומיך דהיה מנטער על אסור שיש בדבר, והוא חפוק. ונראה לי ליישב הכל ואדברה דברי השו"ע כאן ז"ע.

דהא פסק הטור כשיש מחילות שרי אפילו לפנות מורה ומעבר, והוא על פי הירושלמי [נרכות פ"ט הלכה ה] שהביאו המוספות [שם סא, ז ד"ה רצ"ן] שסיים שם בדברי ר"ע ובלבד שאין שם כותל, וא"כ הוא הדין תשמיש המטה, דזה פשוט דלא חמיר תשמיש מעשיית נרכיו, דהא בבית הכסא אסור להרהר בדבר קדושה, ובשעת תשמיש מן המובחר להדבק מחשבתו בדברים קדושים עליונים, כמו שכתב בזה בראשית חכמה שער הקדושה פ"ו בשם הרמב"ן [אגרת הקודש פ"ק ה, ו], ומשום הכי כיון שתשמיש אין שייך במקום מגולה על כן לא הולך הטור להזכיר אסור בדבר זה מלד מורה ומעבר, ומדברי רמב"ם אין ראייה שהוא אינו מחלק בין יש שם כותל או לא, כמו שכתב צ"י בסיומן זה [ד"ה ומיהו] דק"ל דתלמודא דידן חולק על הירושלמי, וס"ל [ה] דהתירה דכותל הוא לרבי יוסי דוקא ולא קי"ל כרבי יוסי אלא כר"ע, משום הכי השהו הוא תשמיש לעשיית נרכיו, דבמרווייהו אסור בין מורה למעבר אפילו ביש מחילות, ועכשיו מתורן

היא דאצל בנימין דלדברי הטור פשיטא דלא קשה מידי דוהירות צעלמא הוא, וכן משמע לשון רש"י שכתב שם [ד"ה צפון לדרום] ונראה צעני שהשכינה היא במעבר או במורה, ולפיכך נכון להסב תשמישו לרמות אחרות עכ"ל. הרי שכתב לישנא דנכון, וגם כתב דרך ענה

צ"י שכתבתי אחי שפיר דפירוש דר"ע תלוי במסקנא במה שאסר בחוץ לארץ, והיינו כמו שכתבתי: (ד) אפילו בשאין אשתו עמו. זה למד מדברי רמב"ם [בית הנמירה ז, ט, ו] וב"ב [ד"ה ונראה] בשם המוספות [נרכות ה, ז ד"ה ג] מן משמע אפילו באשתו עמו שרי בלא תשמיש י"ב, שכן כתבו, שהשכינה שרייה בין מורה למעבר, והיה הדבר נגאי לשכב עם אשתו מפני התשמיש עכ"ל. וקשה לי אמאי [ה] לא הזכיר הטור אסור שניה עם אשתו בין מורה למעבר כמו שכתב הרמב"ם. מו מנינו צפ"ק דנרכות ה, ז אצל בנימין אחר כל ימי הייתי מנטער שחאה מטחי נסונה בין צפון לדרום דמשמע מנינו צעלמא היא מן המובחר ולא אסור, וכבר הרגיש בזה צ"י [סוף ד"ה וכושיצ], ומיך דהיה מנטער על אסור שיש בדבר, והוא חפוק. ונראה לי ליישב הכל ואדברה דברי השו"ע כאן ז"ע.

דהא פסק הטור כשיש מחילות שרי אפילו לפנות מורה ומעבר, והוא על פי הירושלמי [נרכות פ"ט הלכה ה] שהביאו המוספות [שם סא, ז ד"ה רצ"ן] שסיים שם בדברי ר"ע ובלבד שאין שם כותל, וא"כ הוא הדין תשמיש המטה, דזה פשוט דלא חמיר תשמיש מעשיית נרכיו, דהא בבית הכסא אסור להרהר בדבר קדושה, ובשעת תשמיש מן המובחר להדבק מחשבתו בדברים קדושים עליונים, כמו שכתב בזה בראשית חכמה שער הקדושה פ"ו בשם הרמב"ן [אגרת הקודש פ"ק ה, ו], ומשום הכי כיון שתשמיש אין שייך במקום מגולה על כן לא הולך הטור להזכיר אסור בדבר זה מלד מורה ומעבר, ומדברי רמב"ם אין ראייה שהוא אינו מחלק בין יש שם כותל או לא, כמו שכתב צ"י בסיומן זה [ד"ה ומיהו] דק"ל דתלמודא דידן חולק על הירושלמי, וס"ל [ה] דהתירה דכותל הוא לרבי יוסי דוקא ולא קי"ל כרבי יוסי אלא כר"ע, משום הכי השהו הוא תשמיש לעשיית נרכיו, דבמרווייהו אסור בין מורה למעבר אפילו ביש מחילות, ועכשיו מתורן

היא דאצל בנימין דלדברי הטור פשיטא דלא קשה מידי דוהירות צעלמא הוא, וכן משמע לשון רש"י שכתב שם [ד"ה צפון לדרום] ונראה צעני שהשכינה היא במעבר או במורה, ולפיכך נכון להסב תשמישו לרמות אחרות עכ"ל. הרי שכתב לישנא דנכון, וגם כתב דרך ענה

צ"י שכתבתי אחי שפיר דפירוש דר"ע תלוי במסקנא במה שאסר בחוץ לארץ, והיינו כמו שכתבתי: (ד) אפילו בשאין אשתו עמו. זה למד מדברי רמב"ם [בית הנמירה ז, ט, ו] וב"ב [ד"ה ונראה] בשם המוספות [נרכות ה, ז ד"ה ג] מן משמע אפילו באשתו עמו שרי בלא תשמיש י"ב, שכן כתבו, שהשכינה שרייה בין מורה למעבר, והיה הדבר נגאי לשכב עם אשתו מפני התשמיש עכ"ל. וקשה לי אמאי [ה] לא הזכיר הטור אסור שניה עם אשתו בין מורה למעבר כמו שכתב הרמב"ם. מו מנינו צפ"ק דנרכות ה, ז אצל בנימין אחר כל ימי הייתי מנטער שחאה מטחי נסונה בין צפון לדרום דמשמע מנינו צעלמא היא מן המובחר ולא אסור, וכבר הרגיש בזה צ"י [סוף ד"ה וכושיצ], ומיך דהיה מנטער על אסור שיש בדבר, והוא חפוק. ונראה לי ליישב הכל ואדברה דברי השו"ע כאן ז"ע.

דהא פסק הטור כשיש מחילות שרי אפילו לפנות מורה ומעבר, והוא על פי הירושלמי [נרכות פ"ט הלכה ה] שהביאו המוספות [שם סא, ז ד"ה רצ"ן] שסיים שם בדברי ר"ע ובלבד שאין שם כותל, וא"כ הוא הדין תשמיש המטה, דזה פשוט דלא חמיר תשמיש מעשיית נרכיו, דהא בבית הכסא אסור להרהר בדבר קדושה, ובשעת תשמיש מן המובחר להדבק מחשבתו בדברים קדושים עליונים, כמו שכתב בזה בראשית חכמה שער הקדושה פ"ו בשם הרמב"ן [אגרת הקודש פ"ק ה, ו], ומשום הכי כיון שתשמיש אין שייך במקום מגולה על כן לא הולך הטור להזכיר אסור בדבר זה מלד מורה ומעבר, ומדברי רמב"ם אין ראייה שהוא אינו מחלק בין יש שם כותל או לא, כמו שכתב צ"י בסיומן זה [ד"ה ומיהו] דק"ל דתלמודא דידן חולק על הירושלמי, וס"ל [ה] דהתירה דכותל הוא לרבי יוסי דוקא ולא קי"ל כרבי יוסי אלא כר"ע, משום הכי השהו הוא תשמיש לעשיית נרכיו, דבמרווייהו אסור בין מורה למעבר אפילו ביש מחילות, ועכשיו מתורן

ציונים דרמ"א
ס בית יוסף נ"ה וענין מטילן בשם הרמב"ם וניתן הנמירה [ט:]

עשרת וקנים
ג וכן אסור לישן בין מורה ומעבר אם אשתו עמו. ואין חילוק בזה לארץ ישראל או לשאר ארצות. דהא דאמרינן שכינה במעבר [נ"ב סה, ט] לאו דוקא מערב מקדש ששם קדש קדושים אלא במעבר של עולם השכינה שיש מהרמ"י [נפש ספיף א], היינו שלא יהא ראשו למורה ומרגלותיו למעבר או איפכא, אלא ראשו לצפון ומרגלותיו לדרום או איפכא, ועיין [ב"ח א] [ב"ת] ד"ה [מש"ש] ששניהם לדבר אחד כוונת:

הנהגות והערות
זו ספר הוררת ש"ז דיקבלו ואלין הגימטא בין מורה למעבר וכן נקטו: ז. בירושלמי לא נתבאר להדיא דשכינה במעבר אלא דב"י דייק כן מהא דרבי עקיבא אסר רק בין מורה למעבר:
ז. כוונתו לבית יוסף ד"ה ונלה דקאי על דהאמר צו"ע ספיף ד:
יא. או"י ז"ל סימן ר"מ סעיף ו' או כוונתו לירשום הימדי:
יב. ה"פ נקט נדעת המוספות דנאשמו עמו בלא תשמיש שרי. אכן הניח יוסף וכן משמע צו"ע נקט דבכל גונא אסור שמה יבאו לרבי תשמיש. עיין בספר פתמי עולם ומטעמי שאלון פק"כ:

ערך פ"ח פ"ה הריק"ש

פ"ה ספיף ה' [ומעבר אסור]. מטיל מים חוץ מן האופים בכל גוונא שרי: פ"ה ספיף ו' [אשתו עמו]. וע"ש סימן ר"מ [ספיף ז]:

שערי תשובה

יעב"ץ ח"א סימן (מ"ו) [מן] הביא בשם לקוטי הפרדס לרש"י נ"יש דין החתן כשהוא בשנה ראשונה] דשם איתא ראשה למורה. ועיין בשו"ת שב יעקב [ח"א]

ביאור הגר"א

שאחריה ואחריו למעבר, ושם איירי ביהודה ור"י ר"ע פליגי. ולא ס"ל כלל האי ברייתא. וכן שם בתוספתא דמגילה [פרק ג הלכה טו] שכתב למטה [ס"ק יג] המסיך את רגליו פניו כלפי העם המטיל כו', טעות סופר וצ"ל כלפי הקודש ורבי יוסי קאי אשניהם, דח"ק הוא דמקרא שלנו דאין אסור אלא כלפי הקדש, אלא דבתוספתא לא חש אלא על אחריו, וכן בירושלמי אמר לא יתן כו' ואחריו כלפי מערב, אבל בגמרא שלנו חושש גם לפניו מפני המילה פסחיים: [יא] [נהגו] וזה"ש כו'. כן מדייק ב"י [ד"ה וענין] מן הירושלמי שם תני המיטך את רגליו לא יתן פניו למורה כו' מדקאמר המיטך כו'. וליחא דהא בברייתא דלעיל שם משמע דגם במטיל אסור. וגם מה שמדייק מדברי הרמב"ם [בית הבחירה ז, ט] ויש סעיף ז' המטיל כו' כגירסתו בב"י וש"ע, ישב ופניו כלפי הקדש או יסלק כו'. ואין ראייה מני"ל דלמורה המקדש מיירי, וגם אין הגירסא נכונה כמו שאכתוב שם [ס"ק יג]. והעיקר דלדבר מערב אסור שהשכינה במעבר ולפנות הוא דאסור לשני הצדדים משום שני גילוייו: [יב] [ספיף ו] אם אשתו עמו. תוספות [נרכות ה, ב, ד"ה כל] נלמד מענינו [גמרא שם] הוי ליה בנין זכרים כו':

מחצית השקל

ומפרש"י מבואר כוונת בין מערב למוצה, אי ר"ל אורך המטה יהיה בין מערב למורה, או ר"ל הרחב, או ר"ל רוחב של המטה יהיה בין מערב למורה: ובמ"ע כו' שיהא ראשה כו'. ואפשר גם לפרש דברי הש"ס כן, ור"ל בין מורה

טעם מגדים

מזרח ומערב אסור בלילה כמו ביום, כהשיכה כאורה לפני ה'.
א"א. י"ב. (ד) לישן. אף המחמירין לישון בין מזרח למערב.
היינו דוקא שינה ממש, אבל לשכוב כך לנוח מיגיעה וכדומה שרי.
ובזה מתורץ קושיית הא"ר מהא דאמרינן בהגיגה י"ב אדם הראשון
מסוף העולם ועד סופו היה, ופירש"י כשהיה שוכב היה ראשו למזרח
ורגליו למערב. שלא היה ישן כך, אלא שכב לנוח מיגיעה, וזה שרי.
א"א. ז'. סעיף ז'. (ה) כלפי הקודש. [כב"י מבואר שהנוסחא ברמב"ם

שייר כנה"ג

כתב הרב בספר הקצרה: וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו, ונכון לזהר אפילו כשאין אשתו עמו, ע"כ. וכתב הב"ח דהיינו לומר שלא יהיה ראשו למזרח ורגליו למערב או איפכא, אלא ראשו לצפון ומרגלותיו לדרום או איפכא. מיהו בזוהר פרשת במדבר כתב בהפך, בההיא דנותן מטתו בין צפון לדרום, פי' ראשה למזרח ומרגלותיה למערב. וצ"ע. ועיין עוד שם ע"ב. ועכשיו אין העולם נזהרין בכך כלל ועיקר. ויראה הטעם דאי אתינן למקפד בהכי כמאן בעביד, אי כתלמודא דידן הוא הפך הזוהר, ואי כזוהר הוא הפך תלמודא דידן, ולכן לא הקפידו בכך.

משנ"ב

משום דהשכינה שורה במערב. ונאפלו אם מחזיר פניו למערב אסור, דמזרח שהוא נגד מערב יש לו גם כן קדשה: ו (יא) בין מזרח וכו'. רק יכון שיהא "ראשה של המטה לצפון ומרגלותיה לדרום. ובתשובת מנחם עזריה פסק, כמו שכתב הזוהר פרשה במדבר, שיהא ראשה ומרגלותיה של המטה, זה למזרח וזה למערב, והסכים שם שיהא הראש למערב, וכן כתב בארצות החיים בשם פמה אחרונים. ומכל מקום טוב יותר לכתחלה לנהוג פהשלחן ערוך, כי בתשובת בנין של שמחה פתב בשם הגר"א שאמר, שגם פגנת הזוהר הוא פהגמרא ולא פפרוש הרב מנחם עזריה הנ"ל: (יב) אפלו פשאין וכו'. עין בארצות החיים דבנה אין להתקמיר רק בשוכב ערם ובאין קלעים סביב המטה:

עמק הלכה

בענין שינה בין מזרח למערב

אפילו אדם יחידי יזהר שיהיה מטתו נתונה בין צפון דרום.

וז"ל הרמב"ם (פ"ז מהלכות בית הבחירה ה"ט) "אסור לאדם לעולם שיפנה או שיישן בין מזרח למערב" רואין מדבריו שאין זה זהירות בעלמא או עצה טובה אלא איסור גמור הוא לישן בין מזרח למערב, ומסתימת לשונו מפורש נמי דלאו דוקא עם אשתו אלא אפילו בלא אשתו אסור לאדם לישן בין מזרח למערב. אולם רש"י ז"ל כתב שם וז"ל, צפון

במסכת ברכות (ה:) תניא, אבא בנימין אומר הייתי מצטער כל ימי על מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום וכו' דאמר רבי חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים רב נחמן בר יצחק אמר אף אין אשתו מפלת נפלים, ע"כ. ויש לעיין אם דבר זה הוא רק זהירות בעלמא ועצה טובה שהמטה תהיה בין צפון לדרום, או אפשר שהוא חיוב גמור, וגם יש לעיין אם זה דוקא עם אשתו או

לדרום ראש ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום, ונראה בעיני שהשכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמיש לרוחות אחרות, עכ"ל. מפורש בדברי רש"י דדוקא עם אשתו בתשמיש אסור בין מזרח למערב אבל שינה בלא תשמיש מותר בין מזרח למערב, וכן כתבו שם התוס' דדוקא בשעת תשמיש אסור.

והמחבר (א"ח סימן ג סעיף ו) כתב וז"ל, וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו, ונכון להזהר אפילו כשאין אשתו עמו, עכ"ל. והיינו דמתחילה כתב בדברי התוס' ואחר כך מביא דנכון להזהר כדעת הרמב"ם. וכן כתב מפורש בבית יוסף וז"ל, ונראה מדברי הרמב"ם שאפילו האדם לבדו אסור לישן בין מזרח למערב אבל התוספות כתבו שם כל הנותן מטתו בין צפון לדרום ולא בין מזרח למערב ודוקא כשישן עם אשתו מפני שהשכינה שורה בין מזרח למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש וכן משמע ומוכחי קראי עכ"ל ואף על פי שהעולם נוהגים כדברי התוספות נראה לי שהנא מפני שאינם מעיינים בדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה אלא חד או תרי בדרא והנכון ליזהר כדברי הרמב"ם ז"ל שהוא עמוד ההוראה, עכ"ל.

אולם הדרישה (שם) כתב דהרמב"ם אינו חולק על רש"י ותוס' ושגם הרמב"ם ס"ל דדוקא בתשמיש המטה אסור בין מזרח למערב אך שינה לחוד מותר, עיי"ש בדבריו.

וקצת צ"ע דבסימן רמ (סעיף יז) כתב המחבר "מטה שישן בה עם אשתו צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום" ולא הביא שם דעת הרמב"ם כלל דאפילו בלא אשתו אסור, ואחד העירני דאפשר ליישב דשם איירי בדיני תשמיש על כן לא הוצרך לכתוב אם הוא ישן לחוד דסמך על מה שכבר כתב בסימן ג.

על כל פנים מדברי פוסקים אלו מפורש שהמטה צריכה להיות דהיינו אורך המטה בין צפון

לדרום וכמו שכתב רש"י, והראש לצד צפון והרגלים לצד דרום.

אולם בזהר הקדוש (פרשת במדבר) כתב שהמטה צריכה להיות דוקא בין מזרח למערב, היפך ממה שכתבו הפוסקים.

והמלבי"ם ז"ל (ארצות החיים סימן ג סעיף ו ובארץ יהודה שם ס"ק ד) האריך בזה והכריע דהעיקר כזהר דאורך המטה צריכה להיות דוקא בין מזרח למערב. וכן פירש הגאון הגדול הרמ"ע מפאנו (סימן ג) כדברי זהר. וכן העידו על הגאון חכם צבי ז"ל שהיתה מטתו נתונה בין מזרח למערב כדברי המקובלים עיין שו"ת יעב"ץ (ח"א סימן מז) שהאריך בזה. וכן ראיתי בישועות יעקב (א"ח סימן ג) שכתב וז"ל, והאחרונים הביאו דברי זהר שהמטה תהיה בין צפון ודרום היינו רוחב המטה וראשו ומרגלותיו זה למזרח וזה למערב ועיין ט"ז ובתשובת ר' מנחם עזריה כתב שכן העיקר וכו' והנה אף דבכל מקום שבעלי קבלה מחולקים עם הפוסקים הלך אחר דברי הפוסקים בכאן כיון דלשון התלמוד אינו מוכרע ולשון בין צפון לדרום יותר נראה דעל רוחב המטה קאי ודברי זהר מפורשים הנותן מטתו באופן שהראש למערב ומרגלותיו למזרח יפה הוא עושה וכן העידו על הגאון חכם צבי ז"ל, עכ"ל.

העולה מכל הנ"ל נראה לי להלכה דמי שקל לו הדבר יהדר לקיים דברי המחבר ז"ל וליתן המטה בין צפון לדרום אבל מי שיש לו קצת דוחק יכול לכתחלה לסמוך בלי פקפוק על כל הני גדולים וליתן מטתו בין מזרח למערב.

ובבלל כמדומה לי שלא ראיתי שיהיו נזהרין בזה אפילו בעלי נפש. וכן כתב הערוך השלחן (סימן ג סעיף יג) וז"ל, ואנחנו אין נזהרים בזה ואנו תופסים כהטור לדינא [דס"ל שאין זה אלא זריזות בעלמא] ועוד דיש מחלוקת בין הגדולים אם בין צפון לדרום הכונה ראשה ומרגלותיה או רוחב המטה ולפי זה נפל הך דינא בבירא, עכ"ל¹.

1. עיין בהתעוררות תשובה (ח"ב סימן כט) בענין האין לפסוק במקום שבעלי המקובלים חולקין על מה שנמצא בפוסקים.

סוגיא ב'

- טור או"ח ס"ס רסח'
- ב"י שם
- שערי תשובה שם אות ב'
- אורח ישראל סימן טו' אות יד'
- שיעורי הגר"פ הירשפרנג זצ"ל מס' ברכות
- ובאורח ישראל הביא את מח' זו והסביר שיטת המו"ק שהוא חובה מחמת קידוש היום. אכן בשיעורי הגרפ"ה הביא מהלך אחרת בזה עפ"י גמ' שלנו ע"ש.

טור וב"י

ק"ח	בית חדש	אורח חיים רסח הלכות שבת	בית יוסף
וב"ש דנ"א קיימא לן ברבן גמליאל וכו'. דוקא לרב נטרונאי קשה מרבן גמליאל אבל לרב משה גאון לא קשיא מהן דרבן גמליאל דכיון שכבר התפלל אלא שכתב ולא הזכיר מוציא אף הצקי כמ"ש רבינו להדיא לעיל סוף סימן קכ"ד עיי"ש ועיין עוד לקמן [נייש] סימן תקנ"א:	לוי מפני שהייתי מדבר בויכולו בשעה שהציבור היו אומרים אותו ובברכת מגן אבות בדברו וביתגדל: [יג] כתב רב עמרם (ט) טעה ולא הזכיר של שבת בערבית מחזירין אותו. ורב משה גאון כתב יחיד שטעה ולא הזכיר אתה קדשת בליל שבת אם שמע משליח צבור מגן אבות בדברו שהיא ברכה אחת מעין שבע מראש ועד סוף יצא ידי חובתו. [טז] ורב נטרונאי גאון כתב דאפילו לא התפלל ז ברכות כלל ושמע מפי שליח צבור מגן אבות מראש ועד סוף יצא ידי חובתו. ותימה הוא (ד) כיון שמחזירין אותו אם לא הזכיר של שבת היאך יוצא בברכה אחת מעין שבע. ולא דמי למה שכתב בה"ג (ברכות סוף פ"ד) יחיד שלא הזכיר של ראש חודש ושמע משליח צבור התפלה מראש ועד סוף שיעצא דשאני התם ששומע כל התפלה אבל הכא היאך יוצא בברכה אחת מעין שבע במקום שבע. (ט) וקשיא טפי לרב נטרונאי שאמר שיוצא בה אפילו אם לא התפלל כלל (י) (יא) דלא קיימא לן [יז] ברבן גמליאל (ראש השנה לה.) שאומר שליח צבור פוטר היחיד אלא בראש השנה ויום הכפורים אבל בשאר ימות השנה לא:	כסס ר"י שיחיד האומרה עושה צרכה לצטלה וללא כהגהת מרדכי שכתב שם הגאונים דצין יחיד צין שליח צבור לומר צרכת מגן (ג):	ותימה הוא כיון שמחזירין (אומר) [אותו] וכו'. אין ספק שיש לתמוה על דברי הגאונים האלה כמו שתמה רבינו, אך יש לומר שטעם הגאונים האלו דכיון דתפלת ערבית רשות לא חמירא כשאר תפלות לרב משה כדאית ליה ולרב נטרונאי כדאית ליה וכן נראה מדברי סמ"ג [ח] שהציל דברי הגאונים האלו שטעמם משום דתפלת ערבית רשות: [י] כתב הגאון מהר"י אבוהב ז"ל כסס ספר המנהגות דבניית חתנים ואלבנים דליכא טעמא דמאחרים לצוא שיהו ניזקין לא אמרינן צרכה אחת מעין שבע. וכ"כ מהר"ש בתשובה (סימן מ):

שערי תשובה

עד כאן דבריו, וכתב במחזיק ברכה דבזה שכבר אמר של שבת מודה הרב שאינו צריך לחזור, עין שם. וכתב עוד בשם אורח לצדיק סימן י, מי שטעה והתפלל של שבת בתפלת יום טוב ובאמצע ברכת שבת נזכר, יפסיק ויאמר תפלת יום טוב, ואם בשבת במקום תפלת שבת התחיל לומר אתה בחרתנו וכו' שהוא תפלת יום טוב, פוסק ואומר תפלת שבת ולא הפסיד שלש הראשונות. ועין שם שיש חולקים, ומחזיק ברכה הכריע שלא כהחולקים, עין שם: (ב) ועד סוף. ובמור וקציעה כתב, דתפלת ערבית דשבת ויום טוב חובה, ומחזיק ברכה כתב דמפה"ג ורמב"ם ורא"ש משמע דאף של שבת רשות, אך מדברי התקונים דף כ נראה דדוקא של חל רשות, וכן משמע בכמה לשונות בזה, עין שם. ועין שם במחזיק ברכה שכתב, טעה בליל שבת ויום טוב והתפלל של יום טוב ושכח שבת ושמע ברכה מעין שבע מהשליח צבור, יצא לפי פסק השלחן ערוך בדין זה, עין שם. ועין לקמן במגן אברהם סימן רפח דהמתענה תענית חלום מתר לומר בשבת אלהי עד שלא נוצרתי כו'. ועין בשלמי צבור שאף הנוהגים לומר אחר סיום שמונה עשרה יהיו לרצון קדם אלהי נצר, מכל מקום בשבת אין לומר יהיו לרצון קדם אלהי נצר, דלא שיהי בתפלת שבת לומר יהיו לרצון כו' הואיל ואין בה שאלת צרכיו, עד כאן לשונו. ולפי עניות דעתי אין זה מכרח, דגם בשבת יש בקשות רצה במנוחתנו כו' ושפיר שיהי לרצון כו', ועין ביד אפרים. בגסח הברכה מעין שבע יש לומר ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות בלי הפסק, עין שם:

אורח ישראל

דלמ"ד תפלת ערבית רשות, מה נשתנה תפלת ערבית דשבת ויו"ט מתפלת ערבית דחול וצ"ע.

ואשר יראה לומר בזה, דאע"פ דבכל ימי השבוע הו"ל רשות, מ"מ בשבת ויו"ט הו"ל חובה משום המ"ע דקידוש, (לט"י) שהרי הרמב"ם כתב בפכ"ט משבת ה"א, דמ"ע מה"ת לקדש את יום השבת בדברים כו', וכ"כ תוס' בסוכה ל"ח. ד"ה מאי ובנזיר ד. ד"ה מאי, דעל היין הוי מדרכנן ע"ש, וכ"כ החינוך מצוה ל"א, ועוד הרבה. ומכאן הוכיח המג"א בסי' רע"א סק"א דמה"ת בקידוש שאמר בתפלה סגי כו' עכ"ד, ונמשכו אחריו הרבה אחרונים. (מ)

והנה לפי"ד יש ליתן טעם לשבח במה שחידש המהריב"ץ זצ"ל בספרו מור וקציעה כסי' רס"ח סי"ג, דהנה הביא שם מ"ש הב"י דהגאונים ס"ל דיחיד יכול לצאת יד"ח כמעין שבע עם הש"ץ משום תפלת ערבית רשות (וכמש"ל באות ד'), וכתב המו"ק זול"ל באמת אין כזו כדי התנצלות, שכבר הוכחתי בס"ד דתפלת ערבית של שבת ויו"ט חובה אליבא דכ"ע עכ"ד. (לו)

אמנם החיד"א בספרו מחזיק ברכה שם אות ח', השיג עליו בזה והוכיח מדברי כמה ראשונים (לו) דאף של שבת רשות, (לה) אכן הביא מתקונים ומזהרה דמשמע דדוקא של חול רשות ע"ש. (לט) אולם צ"ב,

שיעורי הגר"פ הירשפרנג זצ"ל

בענין תפלת ערבית שמעתי שני דברים נפלאים ממרן אבי מורי דעיין בתיקוני זוהר (מובא בשערי תשובה סימן רס"ח סק"ב ובאמרי נועם על התורה פרשת ויצא ועוד בספרים אחרים) דאע"פ דתפלת ערבית רשות זה דוקא בימות חול אבל בשבת הוי חובה ומרן אבי מורי הסביר שיטה זו לפי הגמרא בתגיגה (יב:) וז"ל: הבט משמים וראה מובול קדשך ותפארתך מעון שבו כיתות של מלאכי השרת שאומרות שירה כלילה וחשות ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר יומם יצוה ה' חסדו וכלילה שירה עמי עכ"ל ועיין בחידושי אגדות מהרש"א (יב: ד"ה מלאכי השרת שאומרים שירה ביום) וז"ל: דשירתן של ישראל עיקרה ביום בתפלתן שני פעמים שחרית ומנחה שהן חובה כדמסיים בהאי קרא תפלה לאל חי משא"כ ערבית היא רשות עכ"ל, ומרן אבי מורי אמר דתיקוני זוהר לומד מהך גמרא דהקב"ה חילק השירה - למלאכים כלילה ולישראל ביום ובגלל זה תפלת ערבית רשות דכלילה המלאכים אומרים שירה. ועיין בתוס' סנהדרין (לז: ד"ה מכנף) וז"ל: כתב בתשובת הגאונים שאין בני ארץ ישראל אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב (ישעיהו ו') גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו עכ"ל, מבואר דכשבת אין המלאכים אומרים שירה וא"כ יכול להיות דכשבת תפלת ערבית חובה דאין המלאכים אומרים שירה וזה ההסבר בתיקוני זוהר.

עיין בגמרא ברכות (כו.) בענין מחלוקת של ר' יהודה לחכמים תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה אמר רב חסדא ניתזי אנן מדרב צלי של שבת בערב שבת ש"מ הלכה כר' יהודה. ועיין שו"ע או"ח (סימן רס"ז סעיף ב') מקדימין להתפלל ערבית (כשבת) יותר מימות החול. . . ועיין מג"א בשם בה"ג לחלק ערבית של שבת לתפלת ערבית בחול דבחול זמנו בצאת הכוכבים ובשבת רשאי להקדים ולהתפלל קודם לזמן של חול כיון דמוסיפין מן החול על הקודש. ונדחק שם המג"א דלפ"ז איך רצתה הגמרא להביא ראיה מדברי רב דהלכה כר' יהודה והרי רב בערב שבת עשה כן והרי יש הפרש בין שבת לחול. נדחק המג"א דבתחלת הסוגיא לא רצתה לחלק בין שבת לחול ע"ש במג"א (כל זה מלשון הצ"ח בכרכות דף ג' ד"ה ראיה) ושמעתי תירוץ נפלא ממרן אבי מורי דעיין במג"א (רס"ז סק"א)

דמסביר למה בשבת מקדימין להתפלל וז"ל: ונ"ל לתת טוב טעם דהא תפלת ערבית נתקנה כנגד אברים ופדרים שמתעכלין כלילה ובשבת אסור ליתנן אמרינן ולא עולת חול בשבת כדאית' בשבת דף קד. עכ"ל, ועיין במחצית השקל דביאר דבריו וז"ל: כנגד אברים ופדרים של תמיד של בין הערבים דתפלות כנגד תמידין תקנו וא"כ בערבית דשבת היא נגד אברים ופדרים של תמיד של בין הערבים של ערב שבת ולכן אין ראוי להתפלל ערבית כלילה דאז לא היה רשאי להקריב אימורים ופדרים של ערב שבת עכ"ל.

***

ודבר זה אם אברים ופדרים של חול קרבין בשבת הוי מחלוקת אמוראים ביומא (מו.) וז"ל: גופא אמר רב הונא תמיד תחלתו דוחה סופו (דהיינו הקטרת אברים ופדרים) אינו דוחה מאי אינה דוחה רב חסדא אמר דוחה את השבת ואינו דוחה את הטומאה ורבה אמר דוחה את הטומאה ואינו דוחה את השבת עכ"ל, ואנן פסקינן כרבה דהקטרת אברים ופדרים אינה דוחה את השבת א"כ לפי זה שפיר אמר הבה"ג דבשבת מותר להתפלל קודם אבל לפי רב חסדא דאמר דדוחה את השבת אפילו הבה"ג מודה דלא שאני שבת מחול וכמו בחול צריך להתפלל מצאת הכוכבים אף בשבת כן.. ובגמרא בברכות אמר רב חסדא ניחזי אנן מדרב צלי של שבת בע"ש ש"מ הלכה כר' יהודה. ולפי זה רב חסדא לשיטתו (דלא שייך תירוץ הבה"ג) יש להביא ראייה מדרב צלי של שבת בערב שבת וזה תירוץ נפלא.